

BİLİM TARİHİ SOHBETLERİ

Editör

Nihal Özdemir

Pınar Ülgen

Ayşe Hilal Bakacak

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2342
KÜLTÜR SERİSİ: 1223

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-962-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: M. Bilal Erimez

Düzeltili: Emine Hızır Yıldırım

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Çınar Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Nihal Özdemir: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümünden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalında, “Yeni Gerçekçilik Işığında Bertrand Russell’da Bilgi Problemi” başlıklı teziyle tamamlamış ve bu tez, Muhayyel Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde de eğitim alarak ikinci bir lisans diploması almıştır. Dr. Özdemir, doktorasını Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümünde “Yeni Bilginin Dolaşım Araçları: 17. Yüzyıl İngiltere’sinde Yeni Bilginin Kamusallaşması” başlıklı teziyle tamamlamış, bu çalışma Hiperlink ve Ketebe Yayınları tarafından yayımlanmıştır. İkinci doktorasını Marmara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında “19. Yüzyılda Osmanlı’da Yeni Bilimin Dolaşım Araçları” üzerine yapmış, bu çalışması Ötügen Neşriyat tarafından *Osmanlıda Yeni Bilimin Kamusallaşması* ismiyle kitaplaştırılmıştır.

Çalışma alanları arasında bilginin dolaşımı, popülerleşmesi ve bilim iletişimi yer almaktadır. Bilim Tarihi Sohbetleri programının yapımcısı ve koordinatörü olan Dr. Özdemir, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Bilim Tarihi Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmakta olup aynı üniversitenin Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Enstitüsünde müdür olarak hizmet vermektedir.

Ayrıca, TÜBİTAK Bilim Tarihi Atölyeleri projesinin yürütücülüğünü başarıyla tamamlamış olup hâlen çeşitli sivil toplum kuruluşlarında aktif olarak görev almaktadır.

Ayşe Hilal Bakacak: Lisans öğrenimini Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde tamamlamıştır. Bilim Tarihi Bölümünde başladığı eğitimini aynı üniversitede Psikoloji Bölümünde çift ana dal yaparak tamamlamıştır. Lisans öğrenimine başlamadan önce İngilizce hazırlık programını tamamlamış ve B1 düzeyinde İngilizce yeterliliği kazanmıştır.

Eğitim süreci boyunca hem psikoloji hem de bilim tarihi alanlarında çeşitli çalışmalar yürütmüştür. İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesinde rehberlik yaparak bilim tarihi alanında uygulamalı deneyim kazanmış; Mutlu Aile Mutlu Çocuk Derneğinde eğitim birimi asistanı olarak görev almıştır. Psikoloji alanındaki mesleki pratiğine ise Nevhal Psikolojik Danışmanlık Merkezinde başlamış; uzun dönem stajyerlik sürecinin ardından 2024 yılında aynı merkezde psikolog olarak çalışmaya devam etmiştir.

Çeşitli bilimsel ve toplumsal projelerde aktif olarak yer almıştır. TÜBİTAK 4007 Bilim Şenliği kapsamında atölye eğitmenliği yapmış, FSMVÜ Bilimsel Araştırma Programı (BAP) bünyesinde gerçekleştirilen Bilim Tarihi Atölyelerinde görev almıştır. Ayrıca FSMVÜ Sesli Kitaplık

Projesi'nde kitap seslendirme çalışmasına katılmıştır. 2019 yılından bu yana Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı Gençlik Kamplarında grup liderliği yapmaktadır.

Psikoloji alanında MOXO dikkat testi, Attentioner DEHB uygulayıcı eğitimi, çocuk testleri eğitimi ve APT onaylı çocuk merkezli oyun terapisi eğitimi gibi çeşitli eğitim ve sertifika programlarını tamamlamıştır. Şu an Nevhal Psikolojik Danışmanlık Merkezinde danışan almaktadır.

Pınar Ülgen: 2004 yılında “Orta Çağ Avrupa’sında Sanayi” adlı yüksek lisans tezini ve 2008 yılında ise “XI.-XV. Yüzyıllarda Yakınoğu ve Avrupa’da Teknolojik Gelişmeler ve Bu Gelişmelerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri” adlı doktora tezini tamamlayarak 2009 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesinde Yrd. Doç. Dr. olarak görevine başladı. 2014 yılında Doçent, 2019 yılında Profesör oldu. Hâlen Gaziosmanpaşa Üniversitesinde Profesör olarak görevine devam etmektedir. Pek çok uluslararası kongrede de ödülü bulunan yazar, 2011-2012 yıllarında Bilim ve Sanat Ödülü’ne, 2017 yılında En İyi Bildiri-Özel Jüri Ödülü’ne, 2022 yılında En İyi Kadın Tarihçi Ödülü’ne ve 2023 yılında Avrupa Tarihi alanında yaptığı çalışmalardan dolayı Üstün Başarı Ödülü’ne ve 2024 yılında ise Platin Altın Melek ödülleri kapsamında Tarihte Kadın konulu çalışmalarından dolayı ödüle layık görülmüştür. Yazarın Orta Çağ Avrupa tarihi ve karşılaştırmalı tarihle alakalı çok sayıda ulusal ve uluslararası makaleleri ve *Doğu-Batı Arasında Teknoloji Transferi*, *Orta Çağ Avrupa’sında Kölelik*, *Orta Çağ Tarihi Yazıları* (editör ve bölümü yazarı olarak), *Orta Çağ Avrupa’sının Ölümlü Dansı*, *Kadınlar ve Cadılar*, *Orta Çağ’dan Kesitler* (editör), *Orta Çağ Avrupa Tarihi* ve *Orta Çağ Avrupa’sında Gündelik Yaşam*, *Orta Çağ Avrupa’sında Aşk*, *Tutku ve Romantizm* adlı kitapları bulunmaktadır. Şu anda Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Öğretim Üyesi olarak görev yapmakta olup İstanbul Topkapı Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi gibi bazı üniversitelerde de dersler vermektedir. Yazar, ayrıca İngilizce, Latince, Fransızca ve İtalyanca dillerinin yanı sıra orta seviyede de Almanca ve Farsça bilmektedir.

İçindekiler

	Sunuş	09
1	İnsan Düşüncesinde Yerküre 1 <i>Prof. Dr. Ferhat Özçep</i>	13
2	İnsan Düşüncesinde Yerküre 2: İslam Coğrafyasında ve Osmanlı İmparatorluğunda Yerküre ve Bilimleri <i>Prof. Dr. Ferhat Özçep</i>	25
3	Coğrafi Keşifler ve Osmanlı İmparatorluğu <i>Prof. Dr. İdris Bostan</i>	35
4	Türk-İslam Sanatında Bilim Tarihi <i>Habibe Bektaşoğlu</i>	47
5	Hadis İlmi Tarihi ve Prof. Dr. Fuat Sezgin <i>Prof. Dr. Selçuk Coşkun</i>	57
6	Endülüs Ziraat Tarihi <i>Prof. Dr. Harun Dıraman</i>	80
7	Osmanlı Bilimi <i>Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Ekmeleddin İhsanoğlu</i>	85
8	Öğrencilerin Gözünden Mühendis Mekteb-i Âlisi <i>Prof. Dr. Tuncay Zorlu</i>	95
9	Osmanlıda Kadınların Eğitimi: Bir Genç Kız Yetiştiriyor <i>Doç. Dr. Fatma Şensoy</i>	111
10	Modern Astronominin Türkiye'ye Girişi <i>Prof. Dr. Yavuz Unat</i> <i>Prof. Dr. İnan Kalaycıoğulları</i>	127
11	Bilimin Göçü: İstanbul Üniversitesinde Mülteci Bilim İnsanları <i>Prof. Dr. Sevtap Kadioğlu</i>	137

12	Bilim Tarihinin Felsefi Değeri Üzerine <i>Dr. Abuzer Dişkaya</i>	147
13	Bilim Yayıncılığı <i>Ozan Sağsöz</i> <i>Cengiz Özdemir</i>	161
14	Bir Kültür Tarihçisinin Portresi <i>Halil Solak</i>	169
15	Venona: Kriptografi Tarihinden Bir Kesit <i>Çetin Kaya Koç</i>	177
16	On Sekizinci Yüzyılda Newton Fiziğinin Popülerleştirilmesi <i>Dr. Derya Gürses Tarbuck</i>	187
17	Teknik, Bilim ve Metafizik: Aristoteles ve Descartes Karşılaştırması <i>Engin Koca</i>	191
18	Neden 21 Yıl Bekledi? Kopuşların Sancılı Kıskacında Darwin <i>Doç. Dr. Esra Kartal Soysal</i>	197
19	Psikoloji Bilim Midir? <i>Doç. Dr. Kenan Sevinç</i>	207
20	Bilimin Çaresizliği: Orta Çağ Avrupası'nda Salgın Hastalıklar <i>Prof. Dr. Pınar Ülgen</i>	217
21	Olağan Kişilik ve Sanat İlğisi <i>Prof. Dr. Mehmet Oktay Taftalı</i>	229
22	İnsana Ne Oldu? Zoe, Bios & Geo: İnsan ve Hâlleri <i>Doç. Dr. Yayla Gül Ceran Karataş</i>	237
23	Gençliğimde İdealisttim, Sonra Realist Oldum, şimdi Aktivistim <i>Prof. Dr. Mustafa Kaçar</i>	247
	Katkıda Bulunanlar	257

QR kodu okutarak
Bilim Tarihi Sohbetleri'ni
YouTube üzerinden izleyebilirsiniz.

Sunuş

Pandemi döneminde hepimiz evlere hapsedik. Bilmediğimiz bir düşmanla karşı karşıyaydık. Benim içinse bu dönem, meslek hayatıma adım atacağım ilk günlerin boğazımda düğümlendiği bir süreç oldu. O kadar enerji dolu ve istekliydim ki ev hapsi ve çevrimiçi dersler yetmiyordu. Bilim tarihine duyduğum tutku, beni daha fazlasını yapmaya itti. Asıl hayalim, bilim tarihi alanında çalışan hocaları bir araya getiren yüz yüze toplantılar düzenlemek, akademik bir topluluk oluşturarak bilgi alışverişini canlı tutmaktı. Ancak pandemi bu planı imkânsız hâle getirdi.

O zaman, başka bir yol bulmalıydık. Öğrencilerimin, üniversitelelerinde bulunmayan ama bilim tarihi alanında çalışan akademisyenleri tanıyıp dinleyebilmesi fikri beni heyecanlandırdı. Böylece hem çalışmak istedikleri alanları keşfedebilecekler hem de bilim tarihine farklı pencereler açabileceklerdi. Bilim Tarihi Sohbetleri böyle doğdu.

Bu yolda yalnız değildim. En büyük desteği yine öğrencilerimden aldım. Özellikle her programda teknik desteği üstlenen Ahmet Akif Gültepe'ye özel bir teşekkür borçluyum. Yayın aksamalarından ses sorunlarına, hatta siber saldırılara kadar her türlü teknik engelle mücadele etti. O, bu programın görünmeyen kahramanıydı ve benim için yeri her zaman ayrı olacak.

İstedim ki bu heyecanı öğrencilerimle paylaşayım. Programları ben açtım ama konukları onlar tanıttılar. Kimi zaman nasıl heyecanlandıklarını görmek beni de heyecanlandırdı. Bilim Tarihi Sohbetleri, amatör bir ruhla başladı ve yine aynı samimiyetle devam etti. Bazen profesyonellik gerektiren anlar oldu ancak hep hatırladım: Gerçeklik ve içtenlik bu amatörlükte saklıydı.

İnsan Düşüncesinde Yerküre 1

Prof. Dr. Ferhat Özçep¹

Jeofizik bölümüne başlamamla birlikte, “Jeofizik nedir?” ve “Tarihsel gelişimi nasıldır?” gibi sorularla ilgilenmeye başladım. Kitap merakım ve koleksiyon yapma tutkum sayesinde çeşitli kitaplar topladım. Bu süreçte bilim, bilim felsefesi ve bilim tarihi konularına ilgi duymaya başladım. Akademik olarak da bu ilgimi geliştirmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğunda jeofiziğin tarihsel gelişimine dair küçük bir derleme yaptım. Daha sonra bu çalışmayı profesyonelleştirmek için bilim tarihi bölümleriyle irtibata geçtim. İlk olarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde görev yapan Remzi Hocamızdan değerli öneriler aldım. İstanbul Üniversitesinde bilim tarihi bölümü olduğunu öğrenince orada yer bilimleri tarihi dersleri vermeye başladım. Bu süreçte uluslararası bağlantılarımı da koparmadım; Amerikan Jeofizik Birliği'nin bilim tarihi komisyonunda görev aldım ve uluslararası hakemli dergilere Osmanlı ve İslam coğrafyasındaki bilim üzerine üç makale sundum.

Bu sohbetimizde daha çok, dünya ölçeğinde bir bakış açısı sunacağız. Türkiye, Osmanlı ve İslam coğrafyası üzerine olan kısmıysa haftaya ayırdık. İslam âlimlerinin ve filozoflarının bu konuşmada yer almamasının sebebi, o konuları daha detaylı ele alacağımız sonraki konuşmaya bırakmış olmamızdır. Bugünse yerkürenin bileşenlerine değineceğiz.

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Mühendislik Fakültesi, Jeofizik Mühendisliği Bölümü, Yerfiziği Ana Bilim Dalı.

İnsan Düşüncesinde Yerküre 2: İslam Coğrafyasında ve Osmanlı İmparatorluğunda Yerküre ve Bilimleri

Prof. Dr. Ferhat Özcep

Bu sohbetle İslam coğrafyası ve Osmanlı İmparatorluğunda yer-küre kavramına ve bu konudaki bilimlere odaklanacağız. Çalışma, kısmen Cambridge ve Harvard Üniversitesinde kısmen de İstanbul Üniversitesinin araştırma projelerinde ve TÜBİTAK destekli projelerde yapılmıştır. Bu projelerdeki danışmanlar, yer bilimleri alanında oldukça yetkin uzmanlardır.

Bilim tarihi bağlamında iki önemli tehlike bulunmaktadır: Hamaset ve anakronizm. Hamaset, bilim tarihini kişisel veya ulusal duygularla çarpıtma riskini içerir. Bu bağlamda, ülkemizi sevmek ve daha iyi şeyler yapmak elbette önemlidir ancak bu sevgi, bilim tarihindeki gerçekleri çarpıtmak veya gizlemek için bir bahane olmamalıdır. Diğer tehlike ise anakronizmdir. Anakronizm, tarihsel hatalara; Aristoteles dönemine cep telefonları eklemek gibi tarihsel olarak imkânsız durumlara yol açar. Bilim tarihi bu iki tehlikeden kaçınmak için hem bilimsel hem de tarihsel açıdan denetlenmektedir. Bu nedenle, bilim tarihi çift yönlü bir denetleme sistemine sahiptir ve bu, disiplinin önemini artırır.

Bilim kelimesi Arapçada, “ilim” ve çoğulu “ulum” sözcüklerinin Türkçe karşılığıdır. Yunancada *episteme* ve Latince *scientia* olarak bilinen terimler, modern bilimle tam anlamıyla örtüşmez. *Science* kelimesi *scientia*'dan türetmiş olsa da bu terim 1800'lü yıllarda ortaya çıkmıştır. Öncesinde, bilimsel etkinlikleri tanımlamak için *na-*

Coğrafi Keşifler ve Osmanlı İmparatorluğu

Prof. Dr. İdris Bostan¹

Bu konuşmada Fuat Sezgin Hoca'yı anmak istiyorum. Türkiye'ye geldiği zaman, onun verdiği konferanslara katılır, kendisini dinlerdim. Çünkü her defasında bir yeni konuyu gündeme getirirdi. Onun bu alana yaptığı katkıları uzun zamandır takip ediyorum. *GAL (Geschichte der Arabischen Litteratur)* sahibi Brockelmann'la başlayan süreçten itibaren, onun devamı mahiyetinde olmak üzere özellikle benim ilgi duyduğum İslam coğrafyacılığının ve haritacılığın, astronominin geldiği seviyeyi, yazılan eserleri ortaya çıkararak günümüze taşımada yaptığı çalışmaları yani *GAS'ı (Geschichte des Arabischen Schrifttums)* yakından takip ediyordum. Onun coğrafi keşifler sürecini hazırlayan İslam bilim eserlerinin Avrupalı müsteşrikler tarafından daha önce yayımlananları tıpkıbasımlar hâlinde yeniden yayımlamak ve bunlara yenilerini eklemek suretiyle oluşturduğu külliyat, bilim dünyasına önemli katkıda bulunuyordu. En son Marmara İlahiyat Fakültesinde verdiği bir konferansta beni çok heyecanlandıran bir açıklamada bulunmuştu. Abbâsîler döneminde İslam biliminin geldiği noktayı konuşurken, Avrupalıların bu alanı kapatarak bilim deyince yalnızca kendilerini öne çıkardıklarını anlatıyor; hoca, kendi yaptığı araştırmalar sonunda, göğsünü gere gere artık bu yaklaşımı reddetmek gerektiğini savunuyordu. Dünyaya coğrafyayı öğretenlerin İslam coğrafyacıları olduğunu ifade ediyor ve bunun böyle bilinmesini ve kabul edilmesini tavsiye ediyordu. Bu tespitini yaklaşık yirmi yıl kadar önce, net bir şekilde dile getirmişti. Tabii onun

¹ Piri Reis Üniversitesi, Deniz Tarihi Araştırmaları Merkezi.

Türk-İslam Sanatında Bilim Tarihi

Habibe Bektaşođlu¹

Türk-İslam sanatında tasvir geleneği özellikle Osmanlı dönemi yazma eserler üzerinde önemli bir yer tutar; resimler, metinlerle bağlantılı görsel hafızayı destekleyen unsur olarak nakşedilmişlerdir. Bu dönemde resimli yazma eserlerin en erken örneklerine II. Murad ve Fatih Sultan Mehmet döneminde rastlanır; kesintisiz olarak tasvir geleneği on dokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiştir. 1800'lü yılların ortalarına doğru Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa, Hoca Ali Rıza gibi isimlerle birlikte Avrupa tarzı portre ve manzara sanatı, tasvirin yerini almıştır.

Erken Osmanlı döneminde üretilen resimli kitaplar aşk ve kahramanlık hikâyeleri üzerine olabileceği gibi bilim tarihi kapsamında üretilen eserlerde de resim sanatı görölmektedir. Yazma eserlerde resim yapan sanatçılara “musavvir” veya “nakkaş” denir. Bu dönemde kültürler arası etkileşimlerle birlikte resimlerde Bizans, Selçuklu, Memlük ve Orta Asya etkileri takip edilebilir.

II. Murad ve Fatih Sultan Mehmet döneminde üretilen yazma eserlerde, metinleri açıklayan resimlerin sayfalara nakşedildiği görölmektedir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'e tıp konulu yazma eserini hediye etmesi ile tanınan Sabuncuoğlu Şerefeddin, *Cerrahiyyetü'l-Hâniyye* adlı eserinde tedavi yöntemlerini resimlerle aktarmış; ayrıca giyim-kuşam, kap-kacak formlarını eserine alarak dönem kültürü hakkında somut bilgiler sunmuştur.

¹ Sanat Tarihçisi, Lisansüstü Eğitim, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Sanatları Ana Bilim Dalı.

Hadis İlmî Tarihi ve Prof. Dr. Fuat Sezgin

Prof. Dr. Selçuk Coşkun¹

Öncelikle beni davet ettiğiniz, bilim tarihi öğrencileri ve meraklılarıyla buluşturduğunuz için Musa Hocama ve sizlere çok teşekkür ediyorum.

Hem “bilim” hem de “tarih”, her ikisi de ilmî ağırlığı olan alanlar olduğu için, teknik konulara dayanacak olan bu sohbet, bazı dinleyicilerimiz için biraz sıkıcı gelebilir. Zira bu konunun bir ağırlığı var; bununla beraber söz konusu teknik detayları ıskalamamamız gerekiyor. Aksi hâlde Prof. Dr. Fuat Sezgin Hocanın teorilerini anlamakta güçlük çekeriz. Öğrencilerimizin ve dinleyicilerimizin şimdiden aflatırnı istirham ediyorum.

Burada şuna da dikkat çekmenin gerekli olduğunu düşünüyorum: Bu sohbette bahsedilen bilgiler, Sezgin’in kendi çalışmalarından ve Türkiye’de konuyla ilgili çalışma yapan arkadaşlarımızın eserlerinden –ki çalışmalar, Türkiye ve Sezgin başlığında tatad edilecektir–yaptığımız iktibaslardan oluşmaktadır. Ancak bunun bir sohbet konuşması olması ve konuşma usulünde kaynak zikretmenin zorluğu dolayısıyla sadece bu hatırlatmayı yapmakla iktifa edeceğiz.

Bir genelleme yapar ve tarihi, “geçmişte olan her şey” diye anlarsak yanlışlık yapmış olmayız herhâlde. Zira dünyada olup biten her şeyin bir tarihi var. Bu şey ekonomi ise ekonomi tarihi, matematikse matematik tarihi, dünyaysa dünya tarihi, tarımsa tarım tarihi, dinlerse dinler tarihi diye alt branşlara ayrılır. Dinler içerisinde mesela Hristiyanlık Tarihi, Yahudilik Tarihi ve İslam Tarihi diye daha alt

¹ ASBÜ İlahiyat Fakültesi-Ankara.

Endülüs Ziraat Tarihi

Prof. Dr. Harun Dıraman¹

Endülüs'te tarım ve ziraat bilimlerine dair yazılan eserler üzerine bir sohbet gerçekleştireceğiz. Ziraat üç ana daldan oluşur: Fitotekni, Zootekni ve Ziraat Teknolojisi. Ben Ziraat Teknolojisi Bölümünden mezun oldum, ama fakülte yıllarında diğer dalları da kısaca okudum. Ziraatın biyoloji ağırlıklı olması, zooloji, botanik, jeoloji, hidroloji, klimatoloji, ekoloji gibi disiplinlerle bağlantılı olduğunu gösterir. Tasniflere baktığımızda, ilk tasnifi Aristoteles'ten biliyoruz ama ziraatla ilgili bir çalışma bulamıyoruz. Müslüman âlimler ise yeni tasniflerle ziraatı bağımsız bir bilim dalı hâline getirmiştir.

Bu konuyla ilgili klasik bilgileri bir giriş olarak ele alacağız. Cabir bin Hayyan'dan başlayarak, İhvân-ı Safâ eserlerine, Farsça risalelere (On, on bir, on iki ve on üçüncü yüzyıllarda) ve İmam Fahreddin er-Razi'ye kadar bir dizi kaynağa değineceğiz. Osmanlı döneminde de *Mevduatu'l-Ulum* gibi eserlerde bu konulara rastlıyoruz. Malkaralı Nevi Efendi'yi ve İbnü'l-Avvâm'ı da ele alacağız. İbn Haldûn, her zamanki gibi bu konuda bize önemli bilgiler sunuyor.

Konumuz Endülüs. Müslümanlar 710-711 yıllarında Endülüs'ü fethetti ve bugünkü Güney Fransa bölgesine kadar genişlediler. Ancak zamanla kuzeydeki Hristiyan güçler, Müslümanların bulunduğu bölgelere siyasi baskı yaptı. Yıl 1000'e geldiğinde böyle bir harita ortaya çıkıyor. Tarım konusuna odaklanmak için fazla siyasi tarihe girmeyeceğiz, ancak gerektiğinde kısa kısa değineceğiz.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü.

7 Osmanlı Bilimi

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Ekmeleddin İhsanoğlu¹

Nihal Fırat Özdemir: Bugün sizlere bilim tarihi projelerimizden söz etmeyeceğim. Bunun yerine, bir bilim tarihçisinin kısa hikâyesini paylaşmak istiyorum. Neden mi? Çünkü bilim insanlarını; yaşadıkları sosyal, kültürel ve ekonomik bağlam içinde ele almak gerektiğini, bilimin de nihayetinde toplumsal bir etkinlik olduğunu her zaman savunuyoruz.

İşte bu çerçevede, kıymetli hocamın benim bilim tarihçisi olmamdaki rolünü, hem sizlerle hem de ilk kez kendisiyle paylaşmak istiyorum.

Bilim Tarihi Bölümünü, o dönem derslane hocalarımızın yönlendirmesiyle tercih etmiştik. Bölümün ilk öğrencilerinden biri olduğumuz için, ne çevremizdekiler ne de biz bu bölüm hakkında pek bir şey biliyorduk. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yapılacak ilk tanışma toplantısına giderken, içimde şu karar vardı: Eğer bu bölümü sevmezsem, bırakacaktım.

Toplantıda, Sayın Ekmeleddin İhsanoğlu Hocamız, son derece şık bir takım elbiseyle ve büyük bir ciddiyetle bizlere hitap etti. Bölümü anlattı, aynı zamanda bizlere bir hedef de gösterdi. Onu dinlerken içimi edemeyeceğim bir sevinç kapladı. Çünkü hoca, hep merak ettiğim ama kimsenin hakkında konuşmadığı hatta konuşmaya değer bile görmediği soruların cevaplarından bahsediyordu.

Bu sorular, ilkokuldan liseye kadar birçok derste öğrendiğimiz fakat gelişim süreçlerine dair hiçbir bilgiye sahip olmadığımız ko-

¹ Türk Bilim Tarihi Kurumu Şeref Başkanı. ihsanoglu.office@gmail.com

Öğrencilerin Gözünden Mühendis Mekteb-i Âlîsi

Prof. Dr. Tuncay Zorlu¹

Bugünkü konumuz, mühendislik tarihini içerden okumak. Neden böyle bir konu seçtim? Genellikle hepimiz, büyük kurumlar ve onların teşkilatları, planları, orada okutulan dersler gibi konular çerçevesinde değerlendirmeler yapıyoruz. Ancak olaylara biraz da içeriden bakmakta fayda var. O dönemde öğrenciler okudukları okulla ve hayatla ilgili neler düşünüyordu, neler yaşıyordu? Biraz bunlara da kulak verelim istedim. Elimizdeki malzemeleri değerlendirerek, Mustafa Kaçar Hocamın da içinde olduğu bir ekiple, *İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz* isimli bir kitap çıkarmıştık. Buradan aldığım ilhamla bu konuyu seçtim.

Asıl ulaşmak istediğim nokta şu: Bilim ve teknoloji tarihi dediğimiz alan, artık genişlemeye başladı. Bilim ve teknoloji tarihinin kaynakları eskisi kadar sınırlı değil; elimizde çok daha fazla imkân var. Bu imkânlarla kendimizi geliştirmek gibi bir görevimiz de var. Ancak artık daha çok disiplinler arası yaklaşımlar üzerinden gitmek durumundayız. On dokuzuncu yüzyılın getirdiği yapay sınırlar vardı, biliyorsunuz; sayısal ve sözel ayrımı gibi. Gerçi bugün de kısmen devam ediyor ancak o dönemde sayısal dediğimiz profilin, sözelci dediğimiz profille bir araya gelmesi pek mümkün görünmüyordu. Bu alanlar arasında, âdeta su geçirmez sınırlar vardı. Bu alanlarda çalışan kişiler birbirlerinin alanından korkuyorlardı. Bir edebiyatçıyı matematiğe yaklaştıramazdınız, bir matematikçi de edebiyattan pek hoşlanmazdı. Şimdi işler böyle değil. Artık çok fazla disiplin bir araya geliyor; en azından bir edebiyat ya da tarih öğrencisinin bile matematikten belirli bir ölçüde anlaması gerek-

¹ İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü.

Osmanlıda Kadınların Eğitimi: Bir Genç Kız Yetiştiriyor

Doç. Dr. Fatma Şensoy¹

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal ve siyasi tartışmaların odağında kadınların eğitimsizliği meselesi yer alıyordu. Yönetici elitler ve aydınlar, toplumsal eleştiriyi genellikle kadınların eğitimsizliği üzerinden dile getiriyordu. Osmanlı kadınının modernleşme süreci, modern eğitim kurumlarına dâhil oluşuyla paralel bir seyir izlemiştir. Bu süreçte, kadının eğitimsizliği teması o kadar vurgulanmıştır ki modernleşme öncesinde Osmanlı kadınlarının hiç eğitim almadığı yönünde bir izlenim oluşmuştur. Bu izlenimi daha da derinleştiren, oryantalistlerin ve diğer aydınların yayınları olmuştur. Ancak, farklı kaynaklara baktığımızda, kadınların eğitimsiz olduğu görüşünü bertaraf edecek bilgilere ulaşmak mümkündür. Önemli olan, kaynakları en iyi şekilde okuyup, açığa çıkarıp aktarabilmektir.

Osmanlıda eğitim süreci, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak şekillendirilmişti. Gerçekte, modern ve örgün eğitim sisteminin olmayışı, her toplumda olduğu gibi Osmanlı döneminde, ihtiyaçlara uygun bir eğitim sürecinin varlığını ortadan kaldırmaz. Osmanlı kadınları için de bu geçerlidir. Genç kızlar nasıl yetiştiriyordu? İlk olarak, Sıbyan mekteplerinden eğitim alıyorlardı. Sıbyan mektepleri, Osmanlı Devleti'nin dört bir yanına yayılmış ve hayırseverler tarafından vakıf olarak tesis edilmiştir. 5-6 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklara burada ilk eğitim veriliyordu. Bu mekteplere dârü't-t'alim,

¹ İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü.

Modern Astronominin Türkiye'ye Giriş

Prof. Dr. Yavuz Unat¹

Prof. Dr. İnan Kalaycıoğulları²

Yavuz Unat:

Modern astronominin Osmanlıya ve Türkiye'ye girişi konusu oldukça ilginç bir alan. Bu konuda bazı çalışmalar mevcut ancak konu henüz tam anlamıyla çözüme kavuşturulmuş değil ve detaylı bir analiz yapılmamış. Bu çerçevede, Fuat Sezgin anısına yapılan TÜ-BİTAK 1003 projesi kapsamında iki yıllık bir proje yürütüyoruz. Haziran ayında birinci yılını dolduracağız. Pandemi nedeniyle ilerleme biraz yavaşladı çünkü kütüphaneler kapalı ve çeşitli kaynaklara erişimimiz kısıtlı. Ancak, bazı temel yazmalara ulaştık ve bu yazmalar, ele aldığımız konuların bir kısmına dair bilgi sağlayacak. Bu bilgilerin bazı yanlış yorumları düzeltmesini ve konuyla ilgili eksiklikleri gidermesini umuyoruz.

Araştırma yaparken en önemli nokta, astronomi ile ilgili yazmalara odaklanma gerekliliği. Bu yazmaların bazıları mühendishanelerde ders kitabı olarak okutulmuş. Ayrıca, medreselerdeki durum da önemli bir araştırma konusudur; medreselerde modern astronomi ile ilgili çalışmalar az bir şekilde ele alınmış.

Konunun teorik yönü de önemli bir mesele. Modern astronominin Osmanlıya geç girdiği düşünülebilir. Bu gecikmenin nedenine dair çeşitli teoriler mevcut. Bazıları, bu bilgilere erken erişildiğini

¹ Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

² Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi Anabilim Dalı.

Bilimin Göçü: İstanbul Üniversitesinde Mülteci Bilim İnsanları

Prof. Dr. Sevtap Kadiođlu¹

Ülkemiz, bugün olduğu gibi geçmişte de gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde, çeşitli sebeplerle vatanlarından ayrılmak zorunda kalan insanlara din, dil, ırk ayrımı yapmaksızın kucak açmıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da yaşanan politik gelişmeler, bu ülkeden tüm dünyaya, özellikle de Avrupa ve Amerika'ya, bir beyin göçü yaşanmasına sebep olmuştur. Ülkelere ayrılmak zorunda kalan çok sayıda bilim insanı, Türkiye'de çeşitli bilim, eğitim ve kültür kurumlarında istihdam edilmiştir.

Bu mülteci bilim insanlarının çalıştığı kurumlardan biri de İstanbul Üniversitesi olmuştur. Dârülfünun'un İstanbul Üniversitesine dönüştürüldüğü 1933 üniversite reformu çerçevesinde İstanbul Üniversitesinde görev alan bu mülteci bilim insanları, 1950'li yıllara kadar, bizzat kendileri ve daha sonra yetiştirdikleri bilim insanları vasıtasıyla ülkemiz bilim hayatında etkili olmuştur.

Bu bilim insanlarının ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları, Almanya'nın tarihinin belki de en büyük beyin göçünü yaşamasına sebep olurken, Türkiye bu bilim insanlarından en çok faydalanan ülkelerden biri olmuş ve bilim, kültür ve eğitim hayatı için Türkiye'nin dönüm noktalarından biri olmuştur.

Bu konuşmamda, Nazi zulmünden kaçarak İstanbul Üniversitesinde çalışan bilim insanlarının bilim hayatımıza yaptıkları katkılar

¹ İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, Bilim Tarihi Ana Bilim Dalı.

Bilim Tarihinin Felsefi Değeri Üzerine

Dr. Abuzer Diřkaya¹

Ben bilim tarihini bir bütün olarak ele alıp, bilim tarihi ve felsefe arasındaki ilişkiye dair kendi görüşlerimi sizinle paylaşacağım. Umarım bu görüşleri dikkatli bir şekilde dinler ve üzerinde dşnmmeye değer bulursunuz. şimdi birkaç aşamalı olarak kendi arzumu, beyanımı ortaya koymaya çalışacağım ve bu aşamalar arasında mantıksal bir sıralama olmasına da dikkat edeceğim. Yani bunlar birbirini tamamlayan aşamalar olacak.

Öncelikle bilim tarihinin felsefi değerini amamız gerekiyor. Yani bir şeyin, herhangi bir olgunun felsefi değerinden bahsederken esasında neyi kastediyoruz? Buna dair birkaç kelam edeyim. Hepinizin bildiği gibi felsefenin üç temel konusu vardır: varlık, bilgi ve değer konuları. Felsefenin varlık sorgulaması yapan kısmına ontoloji, bilgi sorgulaması yapan kısmına epistemoloji, değerleri ele alan kısmına ise etik ya da ahlak felsefesi diyoruz. Dolayısıyla felsefe, bu üç konu etrafında dönen bir aktif sorgulama sürecidir.

Bu noktada bilim tarihinin felsefi değerinden bahsederken, bilim tarihiyle bu üç konu arasındaki ilişkiyi sorguluyoruz. Dolayısıyla herhangi bir şey ister bilimin kendisi olsun ister başka bir şey olsun, eğer varlık anlayışımızın nasıl olması gerektiğine dair bir etki sahibiyse, bilgi anlayışımızın oluşmasında bir rolü varsa veya değerler anlayışımızı oluştururken bilim tarihine başvurmak zorunda

¹ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.

13

Bilim Yayıncılığı

Ozan Saęsöz¹

Cengiz Özdemir²

Nihal Özdemir: Ozan Bey ve Cengiz Bey'in yolları nasıl keşişti?

Cengiz Özdemir: Çok uzun bir hikâye, çünkü biz zaten akrabayız. Ozan doğduğunda ben 10 yaşındaydım. Dolayısıyla yollarımızın keşişmesi epey eski bir hikâyedir ama bu konuyu Ozan belki detaylandırır. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra Ozan, babasının görevi nedeni ile liseyi Erzurum'da okudu. İstanbul'a döndükten sonra, 1990'lı yıllarda üniversitedeki faaliyetlerimiz ve sonraki sanatsal faaliyetlerimiz, resim atölyeleri gibi etkinlikler zamanla yoğunlaşarak muhabbetimizi artırdı. Akrabalığımız dışında da arkadaşlık gibi bir ilişki vardı. Dolayısıyla bizim yollarımızın keşişmesinin tarihi kırk yılı buluyor.

Nihal Özdemir: Evet, Ozan Bey, bu soruya eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Ozan Sağsöz: Üniversitedeyken Cengiz'in resim atölyesi vardı. İstanbul Siyasal'ın Süleymaniye'deki binasından çıkıp Mimar Sinan'a gidiyorduk; orada çay kahve içiyorduk. Sonrasında da Cengiz'in yanına, atölyeye gidiyordum. Orada okuduğum kitaplar üzerine konuşuyorduk. Bu konuşmalar yıllarca, çok verimli bir şekilde de-

¹ Kültür & Tarih Sohbetleri moderatörü.

² Kültür & Tarih Sohbetleri moderatörü.

Bir Kültür Tarihçisinin Portresi

Halil Solak¹

Nihal Özdemir: Aslında Prof. Dr. İsmail E. Erünsal Hoca kendinden bahsetmeyi pek sevmez. Peki, *Yirmi İki Mürekkep Damlası* adıyla çıkan bu söyleşi kitabı fikri nasıl doğdu?

Halil Solak: Ben İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdikten sonra yüksek lisansa başladım ama Türkiye’de çoğu insanın yaşadığı bir ikilem içindeydim: Akademik kariyere mi devam etmeli yoksa iş hayatına mı atılmalıydım? Bu süreçte yayıncılık işlerine merak sardım. Bir kez bu işin tadını aldıktan sonra bırakamıyorsunuz. Yayınevlerinde, dergilerde çalıştım; editörlük, yazı işleri şefliği gibi çeşitli pozisyonlarda bulundum. Bu arada kültürel içerikli röportajlar yapmaya başladım. İsmail Hoca’yla tanışmam da böyle oldu.

Tam o dönemlerimde kitaplar ve kütüphaneler üzerine okuyordum. Derken Alberto Manguel’in *Okumanın Tarihi* adlı “efsanevi” kitabıyla karşılaştım ve çarpıldım. Ancak kitap daha çok Batı dünyasına odaklanıyordu. Ben de Osmanlı kütüphaneleriyle ilgili temel bir kaynak olup olmadığını merak ettim ve araştırmaya başladım. O sırada İsmail Hoca’nın *Türk Kütüphaneleri Tarihi II* isimli kitabıyla karşılaştım (birinci cildi hiç yazılmayan ve dolayısıyla yayımlanmayan bu eserin hikâyesi söyleşi kitabında mevcut, meraklısı oraya bakabilir). Okumaya başladım ve kitaba –ve elbette yazarına– büyük bir hayranlık duydum. Hoca, Osmanlının 600 yıllık tarihini kütüp-

¹ İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü doktora öğrencisi.

Venona: Kriptografi Tarihinden Bir Kesit

Çetin Kaya Koç¹

Konumuz kriptografi, şifreleme bilimi. Bu nedenle öğrenci arkadaşlarıma kısa bir kriptoloji dersi vermemde fayda var. Konuşmanın devamını anlayabilmek için kriptografinin ne olduğunu bilmek, biraz fikir sahibi olmak gerekiyor. Bu amaçla kısa bir giriş yapayım.

İnsanlık yaklaşık üç bin yıl boyunca çok basit kriptografik algoritmaları kullandı. Bu kriptografide temel amaç yazıyı şifrelemek. Elimizde bir yazı var ve bu yazı, A noktasından B noktasına güvenli bir şekilde gitmeli; yazının içeriği başkalarının eline geçmemeli. Biz bu yazıyı harf harf ya da ikili harfler veya kelime kelime başka bir yazıya dönüştürüyoruz. Dönüştürdüğümüz bu yazı, başkaları tarafından anlaşılır olmamalı. Bunu yapabilmek için önce her harfe bir sayı karşılık getiriyoruz. Bu işlem şifreleme değil, sadece sayılarla çalışabilmemiz için yapılan bir hazırlık aşaması. A harfine sıfır, B harfine 1, G harfine 7, R harfine 17 gibi değerler atıyoruz. İngilizcede 26, Türkçede 29, Rusçada 31 harf var; her bir dilde elimizde bu kadar sayıya karşılık gelen harf var. Sayılar 0'dan başlayıp bu harf sayısının bir eksikliğine kadar gidiyor. Böylece bir harften bir sayıya giden bir haritalama sistemi oluşturduk.

Şifreleme işlemi ise şu şekilde gerçekleşiyor: Eline geçen yazıyı harf harf ele alıyorsun ve her harfe karşılık gelen sayıyı bulup bu sayıya sabit bir K sayısı ekliyorsun. Ancak bu işlemi yaparken $X+K$ değerinin 26'yı geçmemesi gerekiyor çünkü elimizde 26'dan fazla harf yok. İşte bu noktada “mod 26” kavramı devreye giriyor. Yani,

¹ Prof. Dr., Kaliforniya Üniversitesi, Bilgisayar Bilimleri.

On Sekizinci Yüzyılda Newton Fiziğinin Popülerleştirilmesi

Dr. Derya Gürses Tarbuck¹

Newton'dan sonra gelen jenerasyon, Newton'un fikirlerini ön plana çıkaran bir popülerleştirme hareketine yöneldi. Principia gibi ağır bir kitap, hem gündelik hayatını sürdüren halk için hem de entelektüeller için okunmasını kolaylaştırmak adına bir çaba olarak ortaya çıkıyor. Peki, bu popülerleştirme hareketinin nedenleri neler? Öncelikle, üniversitelerde Newtoncu fikirlerin ve fiziğın kabul edilmesi gerekiyordu; yani İngiltere ve Avrupa'daki üniversitelerin bunu ciddi bir çalışma alanı olarak kabul etmesi gerekiyordu. Newton'un yaptığı çalışmalardan kimsenin şüphesi yok, fakat üniversite yapısına girdiğinde, kabul ettirme süreci önem kazanıyor.

Bir başka sebep ise, Newtonculuğın deizm ve ateizm tehlikesine karşı korunmasıydı. Mekanik felsefe, bazı düşünce şekillerinde deist bir bakış açısı taşıyabiliyordu. Bu durum, Newton'un takipçilerini bir açıklama kültürü yaratmaya yöneltti. İki tür Newtoncu yayın ortaya çıktı: biri oldukça teknik, diğeri ise çocuklar, yetişkinler ve sokakta yaşayan insanlar için basitleştirilmiş anlatımlar. Her iki tür de Newton fiziğinin popülerleştirilmesine hizmet ediyordu.

Bu popülerleştirme hareketinin amacı sadece bilgilendirmek değil; aynı zamanda Newtonculuk ekolünün yayılmasıydı. Bu bağlamda, Newton'dan bağımsız ama onun fikirlerini temel alan eserler de ortaya çıktı. Dikkat çekici bir nokta, popüler veya teknik olsun, bu eserlerin alanın uzmanları tarafından yazılmasıydı. Günümüzdeki

¹ Bahçeşehir Üniversitesi, Tarih Bölümü.

Teknik, Bilim ve Metafizik: Aristoteles ve Descartes Karşılaştırması

Engin Koca¹

Aristoteles ve Descartes, iki farklı fizik yapma biçiminin mimarları olarak kabul edilebilir. Bu iki farklı fizik anlayışının temelinde, iki ayrı metafizik yaklaşım yer alır. Bu nedenle, öncelikle Aristoteles'in bu ilişkiyi nasıl kurduğunu, ardından Descartes'ın bunu nasıl değiştirdiğini ele alacağım. Aristoteles'e göre bilimler, pratik, poetik ve teorik olarak üç ana kategoriye ayrılır. Poetik bilimler, üretici bilimler olarak da adlandırılır ve hem tecrübeye hem de teoriye dayanan bir yapıya sahiptir. Pratik bilimler ise, etik ve poetikanın ilkelerini metafizikte yer alan varlık kuramından alır ve bu ilkeleri ekonomi, yönetim sanatı, yargıçlık sanatı gibi alanlara uygular. Metafizik, etik ve poetikanın ilkelerini belirleyerek, iyi veya mutluluk gibi kavramların anlamını açığa çıkarır. Bu bağlamda, metafizik, etik ve poetik bilimlerin temelinde yatan varlık kuramını sağlar. Aristoteles, bu temelden hareketle, etik ve poetikada erdemler, bilgelik, iradi seçim ve bu kavramların mümkün olduğu toplumsal yapılar üzerine kapsamlı tartışmalar yapar. Bu tartışmalar, pratik sanatların teorik tarafını oluşturur ve pratik sanatlar, çocuk yetiştirme sanatı, yargıçlık sanatı gibi alanlarda uygulanır. Pratik ve poetik bilimler, tecrübe bilgisi ile etik ve poetikadan alınan teorik çerçeveyi birleştirerek ilerler.

Fizik alanında ise Aristoteles'in metafizik kuramında yer alan töz, araz, hareket ve durağanlık gibi kavramlar, fizik biliminin temel

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Neden 21 Yıl Bekledi? Kopuşların Sancılı Kıskacında Darwin

Doç. Dr. Esra Kartal Soysal¹

“21 yıllık gecikme” başlığıyla başlamanız önemli bir noktaya dikkat çekiyor. 21 yıllık gecikme nedir? Darwin, neden bu kadar bekledi? Öncelikle bu sorunun içeriğini açıklamak isterim. Darwin, başyapıtı *Türlerin Kökeni*’ni 1859’da yayımladı. Bu eser, literatürde genellikle *Origin* olarak kısaltılıyor. Ancak Darwin, yirmili yaşlarında *Beagle* adlı gemiyle çıktığı yolculuk sırasında (1831-1836) zaten zihinsel bir dönüşüm geçirerek evrim teorisini oluşturmuştu. Bu teoriyi 1838’de inşa etmesine rağmen, neden 21 yıl boyunca bekledi ve 1859’da yayımladı? Bu sorunun cevabı, Alfred Russel Wallace’ın evrim teorisini bağımsız olarak keşfetmesi ve Darwin’e bir mektup yazmasıyla ilgilidir. Wallace, Darwin’den bu keşfi nasıl paylaşması gerektiği konusunda tavsiye ister. Wallace’ın bu mektubu, Darwin’i *Türlerin Kökeni*’ni hızlıca hazırlayıp yayımlamaya iten önemli bir etken olmuştur.

Darwin’in bu 21 yıllık bekleyişinin nedenlerini iki şekilde ele alabiliriz: Birincisi, 21 yıl boyunca yaşananları incelemek; ikincisi ise, *Türlerin Kökeni* yayımlandıktan sonraki süreci değerlendirmek. Bu noktada, ikinci yoldan başlayarak, ilkinde retrospektif bir bakışla ilerleyeceğim. Bu yöntemin, Darwin’in teorisinin ortaya çıkışını ve 21 yıllık bekleyişin nedenlerini daha net bir şekilde açıklayacağını düşünüyorum.

¹ Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Psikoloji Bilim Midir?

Doç. Dr. Kenan Sevinç¹

Felsefenin disiplinleri arasında en önemli iki disiplinden biri bilim felsefesi, diğeri ise epistemolojidir. Bu nedenle bu tür konuları akademide gündeme almak oldukça önemli. Bu önemin farkında olduğum için heyecan duyduğumu belirtmek isterim. Ancak heyecanımın bir başka sebebi de alanın duayenlerine karşı konuşacak olmam. Bu durum, konuşmama farklı bir heyecan katıyor. Hocalarımın, eğer sürçülisan edersem araya girmelerini, düzeltmelerini veya konuyu biraz daha genişletmelerini arzu ederim.

Böyle bir başlıkla karşılaşanların, “Nasıl yani? Psikoloji bilim değil mi?” türünden tepkiler vermesi muhtemeldir. Özellikle psikoloji eğitime yeni başlamış kişiler, belki de bu soruyu saçma bulup biraz da sinirlenmiştir. Ancak felsefe eğitimi veya bilim felsefesi, bilgi teorisi gibi okumalar yapmış olanlar ya da ileri düzeyde psikoloji eğitimi almış olanlar, bu soruyu çok da haksız bir soru olarak görmeyecektir. Bunu detaylıca tartışalım isterim.

“Psikoloji bilim midir?” sorusuna cevap vermek için öncelikle iki alt soruyu cevaplamamız gerekiyor: Bilim nedir? Psikoloji nedir? Bu iki soruyu yanıtlayarak, ana soruya biraz daha yaklaşmış olacağız. “Bilim nedir?” sorusu, tabii ki doğrudan alanla ilgili bir soru. Ben çok kapsamlı bir açıklama yapmayacağım ancak bilim derken neyi kastettiğimi ortaya koymam gerekiyor ki “Psikoloji bilim midir?” sorusuyla neyi kastettiğim anlaşılsın.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı. kssevinc@gmail.com

Bilimin Çaresizliği: Orta Çağ Avrupası'nda Salgın Hastalıklar

Prof. Dr. Pınar Ülgen¹

Bugün salgın hastalıklardan bahsedeceğiz ve Orta Çağ Avrupası'nın ölümle dans ettiği bir süreci inceleyeceğiz. Ancak, 1348 yılına gele- ne kadar Avrupa'da tıp alanında yaşanan bazı önemli değişimlere ve süreçlere de değinmek istiyorum.

Orta Çağ Avrupası'nda dinî, felsefi ve bilimsel düşünceler ilk zamanlarda birbirine karışmış durumdaydı. Kilisenin etkisi büyük ölçüde hissediliyordu ve skolastik düşünce, bilimsel gelişmeleri baskı altına alıyordu. Skolastik düşünce, bilimin dinî dogmalara hizmet etmesini öngörüyordu. Bu baskının bir örneği olarak Aziz Aquinas, hastalıkların Tanrı'nın verdiği cezalardan kaynaklandığını ve bu durumun tedavisinde tek çözümün dua ve ayinler olduğunu belirtmiştir. Ağrı kesici gibi basit tedavi yöntemlerinin bile kullanılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşım, Hippokrates'in kutsal hastalıklar kitabında bile zorlanarak reddedilen bir görüşü yansıtmaktadır.

Ancak, zamanla Orta Çağ'da tıp alanında bazı değişimlerin yaşandığını görüyoruz. Manastır tıbbı bu dönemde oldukça önemli bir rol oynamıştı. Manastırlar, eğitim, okuma yazma öğretimi, ticaret ve üretim gibi birçok işlevi yerine getiriyordu. Aynı zamanda hastaneler de vardı ve bu hastaneler koğuşlara ayrılmıştı. Manastırlarda hastalar tedavi edilmekteydi. Bu manastırlardan biri, Aziz Benedictus tarafından kurulan Monte Cassino'dur.

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tarih Bölümü.

Olağan Kişilik ve Sanat İlgisi

Prof. Dr. Mehmet Oktay Taftalı¹

Başlık, bir konunun hem muhtevasını hem de özetini yansıtmalıdır. Bu nedenle başlık seçimi, özellikle ödevlerde ve akademik çalışmalarda işlevseldir. “Olağan kişilik ve sanat ilişkisi” başlığımı ele alalım.

“Olağan kişilik” terimi, felsefi veya sanat terminolojisinde yer alan bir kavram değil, bu ifadeyi kendi kelime dağarcığımdan kullanıyorum. Burada “olağan kişilik”ten kastettiğim, bizim gibi sıradan ölümlülerden başka bir şey değildir. Eğer başlığı “sıradan kişilik” olarak koymuş olsaydık, Türkçemizin anlam zenginliği nedeniyle negatif bir çağrışım yapabilir, başka insanları sıradan olarak nitelendiren bir izlenim yaratabilirdi.

Sanat ve sanatkâr, bilim adamı, fikir adamı ve edebiyat adamı gibi üretim yapan kişiler, hayatlarına kattıkları farklılıklar üzerinden değer üretir. Her türlü üretim, kendi bağlamında saygıdeğer bir fark yaratır. Örneğin, kar yağdığında kapınızın önündeki karı temizlerseniz, bir değer üretirsiniz. Bu, hayatın kendine özgü bir katkısıdır. Ancak sanat ve edebiyat bağlamında, bu değerler daha belirgin ve doğrudan bir şekilde ortaya çıkar. Bu nedenle, sanat ve edebiyat üretimi, genellikle daha yüksek bir anlam ve farklılık içerir.

Sanatçılar, sanat üreticileri, tinsel üretim yaparak hayata değer katar. Bu tür üretimlerin, toplumda ve kültür oluşturmada ayrıcalıklı bir yeri vardır ve bu fark, sanatsal yaratımların ve düşünsel katkıların doğrudan bir sonucu olarak kabul edilir. Dolayısıyla, sanat ve edebiyatın değeri, diğer üretim türlerinden farklı bir biçimde vurgulanır.

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

İnsana Ne Oldu? Zoe, Bios & Geo: İnsan ve Hâlleri

Doç. Dr. Yayla Gül Ceran Karataş¹

Burada, temel olarak iddia edilen, aslında *geo power* ve *geo* ontoloji üzerinden yeni bir biyopolitik çerçeve arayışıdır. Ancak bu, klasik tartışmaların ya da çağdaş dönemde klasikleşen tartışmaların biraz daha ötesine geçen bir yaklaşım önermektedir. Ben bu konuyu biraz daha farklı bir noktaya taşımak istiyorum. Özellikle, çokça tartışılan *zoe*, *bios* ve *geo* kavramları arasına *geo*'nun neden sonradan eklendiğini irdeleyeceğim. Bu kavramlar üzerinden yapılan tartışmalar, *geo*'nun nerede durduğunu ve hangi çerçeveyeyle ilişkilendirilebileceğini anlamaya yönelik.

Bu üç kavram, kendi içinde farklı problem alanlarını temsil edecek nitelikte. Sınıfladığımızda, şöyle bir yapı karşımıza çıkar: Birincisi, Ernst Cassirer'in, "Her nerede doğa araştırması varsa, orada aynı zamanda insana yönelik de bir araştırma vardır. İnsanın da sorunsallaştırılması söz konusudur," ifadesini dikkate almak.² Bu çerçevede, yirminci yüzyıl açısından doğayı sorunsallaştırdığımızda, karşımıza antroposen doğa anlayışı çıkmaktadır. Peki, antroposen nedir ve insanla nasıl ilişkilidir? Bunun üzerinde birazdan duracağız. İnsanı antroposen ile ilişkilendirdiğimizde, yanına ya da karşısına konumlandığımızda, bir tarafta hümanizm, anti-hümanizm ve transhümanizm, diğer tarafta ise posthümanizm tartışmalarıyla karşılaşırız.

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

² Ernst Cassirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, Remzi Kitabevi, 1980.

Gençliğimde İdealisttim, Sonra Realist Oldum, Şimdi Aktivistim

Prof. Dr. Mustafa Kaçar¹

Nihal Özdemir: Bilim tarihi ile yolunuz nasıl kesişti?

Mustafa Kaçar: Bu soruya belki de bilim tarihiyle yolumun kesişmesini anlatmadan önce, kesişmeden başlamak daha iyi olur. 2013 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde Bilim Tarihi disiplininin kuruluşuna öncülük eden kurucu rektörümüz Musa Duman Hoca'nın bu alandaki önemli katkılarını vurgulamak isterim. Musa Hoca sayesinde Türkiye'de ilk defa bir vakıf üniversitesinde Bilim Tarihi bölümü kuruldu. Bu, gerçekten ileriye dönük yeni, ufuk açıcı bir adım oldu. Bilim Tarihi bölümümüzün kuruluşunda önemli bir dinamik Musa Duman Hoca'dır.

Bu sohbetlerin düzenlenmesinde Nihal Hanım'a teşekkür ederim; onun katkısıyla bu alanda canlılık kazandık. Öğrenci arkadaşlarımıza da teşekkür ediyorum.

Şimdi, genç yaşlarda başlayan ilgimden bahsetmek istiyorum. Bilim tarihi veya evrenle ilgili bir bilgi edinme fırsatım olmadığında, çevremdeki olayları anlamaya yönelik bir çaba içindeydim. O dönemde bunun farkında değildim ama sonradan bu çabalarımı bilim tarihi ve anlamlandırma arayışları olarak değerlendirdim. Çevremdeki nesnelere ve olayları anlamaya yönelik çabalarımı uzun süre devam ettirdim.

¹ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, Fuat Sezgin Enstitüsü.

Katkıda Bulunanlar

Doç. Dr. Fatma Şensoy: Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İktisat bilim dalında tamamlamıştır. MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi bilim dalındaki Yüksek Lisans Tezi “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kadına ve Çocuğa Hizmet Veren Vakıfların Sosyal ve Ekonomik Boyutu”dur. 1994-96 yılları arasında Malezya’da Kuala Lumpur’da yaşamıştır. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi bilim dalında, “XIX. Yüzyıl İstanbul’unda Vakıf Sular” isimli teziyle doktorasını 2004’te tamamlamıştır. 2019 Ekim’de Doçent olmuştur.

2013-2018 yılları arasında Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikği’nde yüksek lisans ve doktora düzeyinde Doğal Kaynaklar Ekonomisi, Enerji Ekonomisi derslerini vermiştir.

2016-2020 yılları arasında, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesinde İktisat, İktisadi Doktrinler, Türk Hukuk Tarihi, Vakıf Hukuku ve Su Hukuku, Kamu Maliyesi derslerini lisans öğrencilerine vermiştir. *İstanbul’un 100 Hayırsever Hanımefendisi* başlıklı kitabı 2018 yılında basılmıştır. *İstanbul’un Vakıf Su Tarihi* kitabı 2020’de yayımlanmıştır. 2021 yılından beri İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi İşletme bölümünde görev yapmaktadır. Ulusal ve uluslararası kongre ve sempozyumlarda Su, Vakıflar, Kadın, Muhasebe Tarihi, Osmanlı Kurumları, Girişimcilik konularında bildiriler sunmuştur. Evli, üç çocuklu ve iki torunludur.

Prof. Dr. Sevtap Kadioğlu: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden 1990 yılında mezun oldu. 1993 yılında, aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans yaptı. Yüksek lisans tezi genişletilmiş